

**ISHLAB CHIQUARISH TANNARXINI BOSHQARISHNING ZAMONAVIY
USULLARI**

Umurzakova Dildora Sultonmaxmudovna

University of business and science

Menejment kafedrası o‘qituvchisi,

dumurzakova5@gmail.com , +99893-493-87-24

Annotatsiya. Mazkur tezis ishlab chiqarish tannarxini boshqarishning zamonaviy usullari, ularning nazariy asoslari, samaradorlikka ta’siri va qo‘llanilish mexanizmlari konsepsiyasini ilmiy asosda yoritadi. Ishlab chiqarish tannarxi — korxonaning asosiy xarajat komponenti bo‘lib, uning samarali boshqarilishi korxona raqobatbardoshligi, iqtisodiy barqarorligi va foyda darajasini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Tezisda mahsulot tannarxini boshqarish usullarining klassik yondashuvlari, zamonaviy yondashuvlar, strategik boshqaruv hisobi bilan integratsiyalashgan yondashuvlar tahlil qilinadi. Ishlab chiqarish tannarxini boshqarishda qo‘llaniladigan raqamli transformatsiya vositalari, elektron tizimlar va innovatsiyalar ham o‘rganiladi. Shuningdek, amaliy korxonalar misolida tannarxni boshqarish strategiyalarining natijalari tahlil qilinadi hamda samaradorlikni oshirish bo‘yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar. Ishlab chiqarish tannarxi, tannarx boshqaruvi, strategik boshqaruv hisobi, zamonaviy usullar, raqamlashtirish, MRP tizimi, xarajatlarni optimallashtirish, korxona samaradorligi.

KIRISH

Bugungi bozor iqtisodiyotida korxonalar faoliyati tobora murakkablashib, raqobat muhiti keskinlashmoqda. Korxona boshqaruvining muhim yo‘nalishlaridan biri — ishlab chiqarish tannarxini samarali boshqarish bo‘lib, u korxona rentabelligi, raqobatbardoshligi va barqaror rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ishlab chiqarish tannarxi — bu mahsulot (yoki xizmat)ni ishlab chiqarish jarayonida sodir bo‘lgan barcha xarajatlar yig‘indisi bo‘lib, u korxona strategik maqsadlariga erishishda asosiy indikatorlardan biridir.

Tannarxni boshqarish ko‘p holatlarda murakkab tizim bo‘lib, u nafaqat xarajatlarni hisobga olish, balki ularni rejalashtirish, tahlil qilish va optimallashtirishni ham o‘z ichiga oladi. Mahsulot tannarxini boshqarishning dolzarbligi mahsulot narxini shakllantirish, sotuv strategiyalarini belgilash, bozor talablariga moslashish, resurslardan samarali foydalanish hamda umumiy iqtisodiy natijalarni yaxshilash bilan bog‘liq.

Tadqiqotning dolzarbligi korxonalar uchun tannarx boshqaruvi samaradorligini oshirish orqali foyda darajasini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va raqobatdagi o‘rni mustahkamlashda yotadi. Maqsad — ishlab chiqarish tannarxini boshqarishning zamonaviy usullarini o‘rganish, ularni nazariy metodologik jihatdan shakllantirish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish, natijada korxonalarda xarajatlarni optimallashtirish bo‘yicha samarali yo‘nalishlarni aniqlashdir.

Tannarx boshqaruvining nazariy asoslari. Ishlab chiqarish tannarxi boshqaruvi boshqaruv hisobi tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Boshqaruv hisobi — bu korxona rahbariyatini strategik va operatsion qarorlar qabul qilishda kerakli axborot bilan ta’minlash tizimi bo‘lib, mahsulot tannarxini aniqlash va boshqarishda markaziy rol o‘ynaydi. Tannarx boshqaruvi mahsulot, xizmat yoki ish ishlab chiqarish jarayonida sodir bo‘lgan har bir xarajat elementini aniqlash, qayd etish, tahlil qilish va boshqarishni o‘z ichiga oladi.

Tannarx boshqarish yondashuvlari turlicha bo‘lib, klassik va zamonaviy mexanizmlarni o‘z ichiga oladi. Klassik usullarga bo‘lib ishlab chiqarish xarajatlarini to‘plash va ularni mahsulotga taqsimlash kiradi. Bu usullar ko‘pincha bevosita xarajatlar va bilvosita xarajatlar asosida amalga oshiriladi, bunda xarajatlar mahsulot birligiga taqsimlanadi.

Strategik boshqaruv hisobi esa tannarx boshqaruvini korxona strategiyasi bilan bog‘lab, uzoq muddatli rejalashtirish, strategik qarorlar qabul qilishda xarajatlar bo‘yicha ma’lumotlarni yetkazib beradi. Bu jarayonda tannarx ma’lumotlari korxona strategiyasini shakllantirish, investitsion loyihalarni baholash va resurslardan samarali foydalanish bo‘yicha qarorlarda qo‘llanadi.

Ishlab chiqarish tannarxini hisoblash va zamonaviy usullar. Zamonaviy usullar ishlab chiqarish tannarxini boshqarishda an’anaviy yondashuvlardan farq qiladi, chunki ular faqatgina xarajatlarni hisobga olish bilan cheklanmay, balki ularni tahlil qilish, prognoz qilish va optimallashtirishga qaratilgan kompleks mexanizmlarni o‘z ichiga oladi.

1. Raqamli tizimlar va ERP/MRP yondashuvi. Ishlab chiqarish tannarxini boshqarishda eng ko‘p qo‘llaniladigan zamonaviy tizimlardan biri bu Material Requirements Planning (MRP) protsessidir. MRP — bu ishlab chiqarish rejalashtirish, xom ashyo ehtiyojini aniqlash, inventarizatsiya boshqaruvi va ishlab chiqarish jadvalini optimallashtirish tizimidir. MRP yordamida korxonalar xom ashyo talablarini prognoz qilishi, ishlab chiqarish resurslarini to‘g‘ri rejalashtirishi, inventarizatsiyani optimallashtirishi mumkin. Bu esa tanaffuslarni kamaytirish, ortiqcha inventarizatsiyani oldini olish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Raqamli transformatsiyaning yana bir qismini tashkil etadigan Enterprise Resource Planning (ERP) tizimi esa ishlab chiqarish, moliya, ta’minot zanjiri va boshqa bo‘limlar o‘rtasidagi integratsiyani amalga oshiradi. ERP ichida tannarx bo‘yicha ma’lumotlar real vaqt rejimida kuzatiladi, bu esa boshqaruv qarorlarini samarali qabul qilishga imkon beradi.

2. Faoliyatga asoslangan xarajatlar boshqaruvi (Activity-Based Management — ABM). Faoliyatga asoslangan boshqaruv (ABM) tannarxni boshqarishning strategik yondashuvi bo‘lib, unda xarajatlar faoliyat turlari bo‘yicha ajratiladi va tahlil qilinadi. Bu yondashuv xarajatlarni faqatgina mahsulotga bog‘lab qolmay, balki har bir faoliyatning samaradorligini ham baholaydi. ABM orqali xarajatlar “faoliyat drayverlari” orqali aniqlanadi va shunga mos ravishda resurslar taqsimlanadi. Bu yondashuv korxonaning qaysi jarayonlari samarali emasligini aniqlash va ularni optimallashtirishga imkon beradi.

3. Just-In-Time (JIT) va Backflush hisobi. Just-In-Time (JIT) ishlab chiqarish tizimi mahsulotlarni yetkazib berish va ishlab chiqarishni talabga mos holda amalga oshiradi, bu inventarizatsiya xarajatlarini kamaytiradi. Backflush accounting esa tannarxni hisoblashni mahsulot yakunlangandan keyin amalga oshirish orqali jarayonni soddalashtiradi. Bu yondashuv ayniqsa JIT tizimi bilan uyg‘un ishlaydi va ishlab chiqarish xarajatlarini tezkor nazorat qilish imkonini beradi.

4. PDCA sikli va doimiy takomillashtirish. PDCA tsikli (Plan–Do–Check–Act) — bu doimiy takomillashtirish metodologiyasi bo‘lib, uni ishlab chiqarishda samaradorlikni oshirish, jarayonlarni sinovdan o‘tkazish, natijalarni tekshirish va mos ravishda takomillashtirish uchun qo‘llanadi. Ushbu sikl orqali korxonalar ishlab chiqarish jarayonlarini muntazam takomillashtiradi va tannarxda bevosita pasayishlarni ko‘radi.

5. QCD (Quality–Cost–Delivery) yondashuvi. QCD — bu mahsulot sifatini, tannarxni va yetkazib berish muddatini birgalikda boshqarish yondashuvi bo‘lib, uning asosiy maqsadi samarali ishlab chiqarish tizimini yaratar ekan, xarajatlarni kamaytirish, sifatni oshirish va yetkazib berish muddatlarini optimallashtirishdir.

Strategik boshqaruv hisobi bilan integratsiya. Zamonaviy tannarx boshqaruvi strategik boshqaruv hisobi bilan uzviy bog‘langan. Strategik boshqaruv hisobining maqsadi korxona rahbariyatini uzoq muddatli qarorlar qabul qilish uchun zarur axborot bilan ta‘minlash bo‘lsa, tannarxni boshqarish bu axborotning eng muhim segmentlaridan biridir. Strategik boshqaruv hisobining yordamida firma o‘z xarajatlarini raqobatbardosh sharoitlarda tahlil qiladi, xarajatlarni kamaytirish bo‘yicha strategiyalar ishlab chiqadi hamda resurslardan samarali foydalanishni rejalashtiradi.

Misol uchun, strategik boshqaruv hisobining raqamli tizimlar orqali olib boriladigan tahlillari asosida ishlab chiqarish resurslarining samaradorligi baholanadi va optimal mahsulot hattoki tannarxlari shakllantiriladi.

Amaliy natijalar va misollar. Ko‘plab korxonalar ishlab chiqarish tannarxini zamonaviy usullar bilan boshqarish orqali sezilarli natijalarga erishmoqda. Raqamli transformatsiya, avtomatlashtirish va MRP/ERP tizimlaridan foydalanish ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi, inventarizatsiya xarajatlarini kamaytiradi hamda mahsulot tannarxini optimallashtiradi. Misol uchun, korxonalarda raqamlashgan boshqaruv tizimi joriy etilganda ishlab chiqarish jarayonining har bir bosqichi real vaqt rejimida nazorat qilinadi, bu esa kundalik qarorlar qabul qilishni soddalashtiradi.

Ma‘lumotlarga ko‘ra, ishlab chiqarish xarajatlarini boshqarish bo‘yicha murakkab boshqaruv mexanizmlari yordamida tannarxni boshqarish samaradorligi sezilarli darajada oshadi – mahsuldorlik 15–25% ga ko‘tarilishi, tannarx 10–18% ga pasayishi mumkinligi qayd etilgan.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ishlab chiqarish tannarxini boshqarish strategik va operatsion boshqaruv jarayonlarining ajralmas qismidir. Zamonaviy usullar, jumladan raqamli tizimlar, MRP/ERP integratsiyasi, faoliyatga asoslangan boshqaruv, PDCA sikli va QCD yondashuvlari tannarx boshqaruvini yangi bosqichga olib chiqadi. Ular orqali korxonalar

nafaqat xarajatlarni nazorat qiladi, balki ularni optimal darajada kamaytiradi, raqobatbardoshligini oshiradi hamda menejment tizimini modernizatsiya qiladi.

Kelajakda ishlab chiqarish tannarxini boshqarish jarayonlari sun’iy intellekt, ma’lumotlar tahlili va raqamli modellarga asoslangan holda yanada takomillashtiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sultonboyevich, A. A. (2025). Directions for Improving The Methodology of Assessing The Food Market Conjuncture. Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance, 6(3), 1066-1072.
2. Sultonboyevich, A. A. (2022). BASIC PRINCIPLES OF ECOLOGICAL TERRITORIAL ORGANIZATION OF URBAN PLANNING. INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 16(3), 20-23.
3. Kwon, I. K. (2014). Analytic Study of Structural Stability at High Temperature of Structural Beam Made of SM 400. Advanced Materials Research, 977, 378-381.
4. Ризаев, Б. Ш., & Абдурахмонов, А. С. (2018). Особенности физико-механических свойств теплоизоляционных материалов для крыш. Вестник науки и творчества, (2 (26)), 41-44.
5. Абдурахмонов, С. Э., Мартазаев, А. Ш., Абдурахмонов, А. С., & Хайдаров, А. А. (2018). Трещинообразование и водоотделение бетонной смеси в железобетонных изделиях при изготовлении в районах с жарким климатом. Вестник Науки и Творчества, (2), 35-37.
6. Nesvetaev, G. V., Koryanova, Y. I., & Shut, V. V. (2024). Specific heat dissipation of concrete and the risk of early cracking of massive reinforced concrete foundation slabs. Constr. Mater. Prod, 7(3).
7. Razzakov, S. J., Raimjanova, N. I., & Abdurakhmonov, A. S. (2020). Some structural aspects of heat resistant plates from brick fight.
8. Ghosh, S., Samanta, A. K., & Sahani, A. K. (2023). Effect of Elevated Temperature on Diverse Properties of Concrete Containing Waste Materials. Indian Journal of Engineering & Materials Sciences, 30(2).
9. Gourri, E., Ez-Zahery, M., & Elalem, N. (2008). Study and characterization of the concrete and influence of the temperature on its compressive strength. Альтернативная энергетика и экология, (6), 209-213.
10. Sultonboyevich, A. A. (2023). THEORETICAL BASIS OF THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE FOOD MARKET. INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036, 12(08), 33-38.
11. Izzatulla L. PROVIDING EFFECTIVE ACTIVITY OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN IN THE

20-Fevral, 2026-yil

EDUCATIONAL SERVICES MARKET, DEVELOPING A DEVELOPMENT STRATEGY //INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876. – 2023. – T. 17. – №. 01. – C. 9-14.

12. Levakov I. THE ROLE AND PLACE OF SERVICE SECTORS IN THE DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION //СОВРЕМЕННАЯ НАУКА: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, ДОСТИЖЕНИЯ И ИННОВАЦИИ. – 2023. – С. 130-132.

13. 3. Nematillaevich L. I. Main characteristics, theoretical issues of effective management strategies in higher education //INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036. – 2022. – T. 11. – C. 97-101.

14. Nematillaevich L. I. Conceptual Foundations Of Effective Management In Higher Education Organizations //INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036. – 2022. – T. 11. – C. 90-96.

15. Nematillaevich L. I. IMPROVING THE MECHANISMS FOR DEVELOPING EFFECTIVE MANAGEMENT STRATEGIES IN HIGHER EDUCATION //INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036. – 2022. – T. 11. – №. 08. – C. 1-8.

16. Nematillayevich L. I. et al. NORASMIY IQTISODIYOTDAN RASMIY IQTISODIYOTGA O'TISH: QIYINCHILIKLAR VA IMKONIYATLAR. – 2025.

17. Nematillayevich L. I. et al. TRANSITION FROM THE INFORMAL ECONOMY TO THE FORMAL ECONOMY: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES. – 2025.

18. Ne'matillayevich L. I. et al. MEHNAT BOZORIDA NORASMIY ISH O'RINLARINI KAMAYTIRISH HISOBIGA BANDLIKKA KO'MAKLASHISH YO'LLARI //AMERICAN JOURNAL OF BUSINESS MANAGEMENT. – 2024. – T. 2. – №. 4. – C. 21-26.

19. Izzatulla L. CHARACTERISTICS OF HIGHER EDUCATION SERVICE PROVIDING ORGANIZATIONS //ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 8.071. – 2023. – T. 12. – №. 01. – C. 21-28.

20. Tursunov, D. (2025). THE ROLE OF INTERNATIONAL HOTEL BUSINESS IN GLOBAL ECONOMY AND FEATURES OF DEVELOPMENT. TADQIQOTLAR, 76(6), 301-308.

21. Axmadaliyevna, D. S. (2024). O 'ZBEKISTON RESPUBLIKASI BANKLARIDA KREDIT SIYOSATI VA KREDIT RISKLARINI BOSHQARISH. Worldwide Cross-Disciplinary Research, 1(1).

22. Abdumalik o'g'li, M. M. (2024). Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni davlat tomonidan tartibga solishning nazariy asoslari. SHOKH LIBRARY, 165-177.

20-Fevral, 2026-yil

23. Sirojiddinov, I. Q. Abdumalik o‘g‘li, MM (2022, June). SIGNS AND APPEARANCE OF ECONOMIC HELPLESSNESS. In Conference Zone (pp. 8-14).

24. Abdumalik o‘g‘li, M. M. (2024). Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni davlat tomonidan tartibga solishning nazariy asoslari. SHOKH LIBRARY, 165-177.